

ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У ЗВО ДЛЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Проблема підвищення рівня доступності освітніх процесів у сучасному суспільстві відповідає як сучасним суспільним запитам, так і критеріям інноваційного розвитку держави. Для досягнення цієї стратегічної мети необхідним є створення унікальних умов для розвитку інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти, що ґрунтується на принципах гуманізму та закономірностях розвитку особистості. Ці параметри, у свою чергу, забезпечують комплекс передумов для навчальних закладів, які пропонують студентам з особливими освітніми потребами можливість розвивати професійні навички в обраній ними сфері.

Інклюзія у вищій освіті є ключовим напрямом трансформації сучасних освітніх систем, спрямованим на створення рівних можливостей для студентів з особливими потребами. Відповідно до міжнародних освітніх стандартів, зокрема Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED), інклюзивний підхід реалізується на різних рівнях освіти, що підтверджується статистичними даними щодо охоплення освітою в європейських країнах. Незважаючи на значний прогрес у забезпеченні інклюзії в загальній середній освіті, заклади вищої освіти стикаються з численними викликами, пов'язаними з індивідуалізацією навчальних процесів, доступністю навчальних матеріалів, створенням інклюзивного освітнього середовища.

Підвищення ефективності діяльності закладів вищої освіти щодо запобігання вищезазначеним викликам підкреслює актуальність адаптаційних процесів у контексті євроінтеграційних процесів в Україні та зростання вимог до якості її освіти в умовах російської агресії та пов'язаних з нею соціально-економічних проблем. Тому дослідження адаптації навчальних програм для студентів з особливими потребами в системі освіти є актуальним як у теоретичному, так і в

практичному аспектах, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Українські університети часто стикаються зі значними бар'єрами, які перешкоджають повній реалізації інклюзивної освіти. Хоча правові та політичні засади існують, їхня практична реалізація стримується низкою системних, інфраструктурних, фінансових та культурних чинників. Ці виклики не є унікальними для України, але особливо помітними вони стають там, де освітні реформи збігаються з більш широкими соціально-політичними та економічними перетвореннями. У дослідженні Е. Молчанова та К. Ковтонюк відзначають п'ять найбільш критичних викликів, з якими наразі стикаються українські ЗВО у своїх зусиллях щодо впровадження інклюзивної освіти відповідно до міжнародних стандартів. Кожен виклик відображає конкретну сферу, де розрив між принципами та практикою залишається значним, що підкреслює нагальну потребу в цілеспрямованих політичних втручаннях, розбудові спроможності та інституційних інноваціях.

Серед викликів можна виділити наступні:

- розрив між політикою та практикою (незважаючи на законодавчу базу, що сприяє розвитку інклюзивної освіти, практична реалізація є непослідовною; інституційна політика часто не має чітких керівних принципів та підзвітності);

- обмежена поінформованість та підготовка (викладачі та співробітники мають обмежені знання про принципи інклюзивної освіти; професійний розвиток із питань універсального дизайну та інклюзивної педагогіки відбувається нерегулярно);

- дефіцит інфраструктури та доступності (багато кампусів не є фізично доступними, не мають пандусів, ліфтів, пристосованих приміщень та доступних навчальних матеріалів для студентів з інвалідністю);

- обмеженість ресурсів (фінансові труднощі перешкоджають інвестиціям у допоміжні технології, спеціалізовані служби підтримки та модернізацію освітнього середовища для інклюзії);

- культурні та світоглядні бар'єри (стійкі стереотипи, стигма та низькі очікування щодо маргіналізованих студентів перешкоджають створенню справді інклюзивних академічних спільнот).

Серед найбільш нагальних викликів – інфраструктурні недоліки, що обмежують фізичну доступність, недостатній професійний розвиток академічного та адміністративного персоналу, брак спеціалізованих послуг і систем підтримки, а також обмеженість фінансових ресурсів. Крім того, культурні та світоглядні бар'єри, такі як стійкі стереотипи та опір різноманітності в академічному середовищі, створюють додаткові перешкоди на шляху до інклюзивної практики. Незважаючи на ці виклики, було досягнуто помітного прогресу. Деякі університети почали впроваджувати принципи універсального дизайну для навчання, створювати центри доступності та ініціювати тренінги з інклюзивного лідерства. Пілотні проєкти, часто за підтримки міжнародних організацій, продемонстрували, що за умови стратегічного планування, інституційної прихильності та залучення зацікавлених сторін інклюзивні моделі можна успішно впроваджувати навіть в умовах обмежених ресурсів.

Сучасна освітня політика вимагає обов'язкового забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей, що має міжнародне нормативно-правове підґрунтя. Важливо також зазначити, що правове підґрунтя для розвитку інклюзивного освітнього середовища було сформовано, насамперед, прийняттям Саламанкської декларації та Рамкової програми дій з освіти осіб з особливими потребами, які передбачають якісне впровадження інклюзивних підходів в освітніх закладах різних держав; а також прийняттям Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, зокрема, статті 24, яка передбачає доступність освіти та адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб осіб з інвалідністю.

Упровадження інклюзивної освіти в Україні відбувається у вирішальний момент трансформації сектору вищої освіти. Хоча відповідність вітчизняного законодавства з міжнародним демонструє політичну волю, практичні аспекти інклюзивної

освіти залишаються недостатньо розвиненими. Дослідження ілюструє, що прогалини існують не через відсутність політики, а через слабе інституційне правозастосування, недостатні заходи з розбудови потенціалу та фрагментарне фінансове і стратегічне планування. Зокрема, порівняння з такими країнами, як Велика Британія, Канада та Швеція, показує, що успішні моделі включають інклюзію в механізми дотримання законодавства, розподілу ресурсів, системи підготовки викладачів та системи залучення студентів до участі в житті суспільства. Одним із найважливіших висновків є роль лідерства та інституційної автономії. Там, де керівництво університетів надає пріоритет інклюзивності, відчутний прогрес відбувається навіть в умовах обмежених ресурсів. І навпаки, без участі керівництва навіть добре сформульована політика не може вийти за межі риторики. Ще одним ключовим моментом є важливість культурної трансформації. Інклюзивна освіта має розглядатися не лише як технічна модернізація, але й як фундаментальна зміна у сприйнятті академічними установами різноманітності, участі та справедливості. Оскільки Україна прагне глибшої інтеграції до Європейського простору вищої освіти, потреба у стійких і масштабованих інклюзивних практиках стає все більш нагальною.

Упровадження міжнародних стандартів інклюзивної освіти в українських закладах вищої освіти є одночасно і викликом, і можливістю. Хоча системні бар'єри зберігаються, зростаюча обізнаність серед політиків, академічних лідерів та суспільства дає надію на трансформаційні зміни. Досягнення справжньої інклюзії вимагає не лише політичних реформ, а й глибоких культурних змін, які сприйматимуть різноманітність як силу, а не як виклик. Завдяки стратегічним інвестиціям у лідерство, інфраструктуру, навчання та культурний розвиток українські університети можуть наблизитися до того, щоб стати повністю інклюзивним середовищем, яке втілює міжнародні стандарти та задовольняє потреби всіх студентів.